

Eurooppalainen seksuaalikasvatus

6

Kansainvälisen perhesuunnittelujärjestön (IPPF) Euroopan osasto on koostanut vastikään yhteenvedon 26 Euroopan maan seksuaalikasvatuksesta nimellä ”Sexuality Education Reference Guide”. Yhteenvedossa esitetään tietoja kunkin maan yleistilanteesta, seksuaalikasvatuksen historiasta ja toteutuksesta, julkisista asenteista sitä kohtaan sekä mahdollista tutkimustietoa seksuaalikasvatuksen toteutumisesta. Näistä tiedoista on tähän poimittu esimerkkejä vertailuperspektiiviksi tämän tutkimuksen esiintuomaan suomalaiseen seksuaalikasvatukseen.

Yhtenä eurooppalaisena seksuaaliasioihin liittyvänä politiikkaerona on niin sanottu suojaikärajan määrittely. Suojaikäraja tarkoittaa sitä laissa määriteltyä ikää, jota nuoremman kumppanin kanssa yhdynnässä oleva täysikäinen henkilö voi saada teostaan syytteen ja tulla tuomituksi rangaistukseen. Suomessa tämä ikäraja on 16 vuotta. Neljässä muussa Euroopan maassa ikäraja on sama kuin Suomessa, mutta peräti 18 maassa alempi ja vain kahdessa maassa korkeampi kuin Suomessa. Alimmat suojaikärajat löytyvät Hollannista (12 vuotta) ja Espanjasta (13 vuotta). Tyypilliset ikärajat ovat 14–15 vuotta kautta Euroopan. Korkein suojaikäraja (18 vuotta) löytyy Latviasta.

Kokonaiskuva eurooppalaisesta seksuaalikasvatuksesta jää melko vaatimattomaksi, vaikka 19 maata raportoi maassaan olevan jonkinlaista pakollista seksuaaliopetusta. Suuressa osassa maita tämäkään seksuaalikasvatus ei täytä juuri mitään laatukriteereitä ja tarjonta on hyvin satunnaista maan eri osissa. Seksuaalikasvatusta tai -opetusta käytetään virallisena terminä vain viidessätoista Euroopan maassa.

Katolisissa maissa maakohtaiset raportoitijat nimeävät kirkon vaikutusvallan ja painostuksen tärkeimmäksi syyksi, miksi seksuaalikasvatus puuttuu joko kokonaan tai toteutuu vain perhekasvatuksen suppeana biologispainotteisena osana. Tähän ryhmään kuuluvia maita ovat Itävalta, Kypros, Tshekki, Ranska, Kreikka, Irlanti, Italia, Liettua, Puola, Portugal, Slovakia ja Espanja, eli liki puolet kaikista IPPF:n raportin käsittelemistä maista.

Katolilaisissa maissa seksuaalisuuteen liittyvien asioiden opetus tulee lähinnä biologiaan liittyvän fysiologisen perustiedon kautta ja tämäkin opetus vaihtelee laadultaan paljon alueellisesti. Maaseudulla opetus voi puuttua kokonaan. Vaikka todellisuus on tällainen, voi kyseinen maa raportoida siitä, että heillä on järjestetty tietystä vuodesta alkaen pakollista seksuaalikasvatusta.

Joissakin katolisissa maissa seksuaaliasioita käsitellään biologian lisäksi perhekasvatuksessa tai kansalaistaidossa. Aihetta lähestytään arvojen, periaatteiden ja moraalintasolla tavoitteena aviosuhteen solminta. Nuorten väliset seksisuhteet tuomitaan yleensä tässä yhteydessä moraalittomiksi. Muslimilapset vedetään useissa maissa pois jopa tästä opetuksesta. Itävallassa vain puolet lapsista on saanut biologian ja uskonnon yhteydessä annettavaa seksuaalikasvatusta, vaikka opetuksen pitäisi olla maassa pakollista.

Ranskassa aihepiiriin opetusta on kutsuttu elämäntaidoksi. Tavoitteena on hyvä fyysinen ja moraalinen terveys. Ranskassa seksuaaliasioihin liittyvän valistuksen jakaminen oli jopa lailla kiellettyä vuosina 1920–1966. Ehkäisy laillistettiin vuonna 1967, jonka jälkeen seksiasiat liitettiin biologian opetukseen. Katoliset ovat sittemmin järjestäneet protesteja seksiopetusta vastaan, joka säädettiin pakolliseksi vuonna 2001 ja ohjeistettiin vuonna 2003. Opetukseen osallistuvat myös kouluterveydenhoitajat. Opetuksen laatu vaihtelee edelleen suuresti maan eri puolilla.

Kreikan erikoisuutena on se, että katolilaisuudesta huolimatta siellä käytetään aborttia ehkäisykeinona ja kouluterveydenhoitajat ovat mukana koulun anatomisessa opetuksessa. Kun opetuksessa käsitellään perhettä ja vanhemmuutta, ehkäisyä ei kuitenkaan mainita lainkaan.

Irlannissa aihe liitetään käsitteeseen persoonallisuus- ja terveyskasvatus (Social Personal and Health Education). Vaikka opetus on ollut pakollista vuodesta 2003, on sekä kouluilla että vanhemmillä oikeus siitä vetäytyä. Siellä missä opetusta on toteutettu, sen laatu on todettu heikoksi.

Italiassa pääosin biologiaan nojaavaa opetusta tulisi antaa tunti lukuvuodessa. Katolisen kirkon suuren vaikutusvallan vuoksi juuri mitään ei käytännössä kuitenkaan opeteta. Asenteet nuorten seksikokemuksia kohtaan ovat moralistisia.

Liettuaissa on vuonna 2005 annettu kouluille seksuaalikasvatukseen ohjeet, joiden tekijöinä olivat abortinvastaiset katoliset järjestöt. Opetuksen painopiste on biologiassa ja etiikassa. Pieni konservatiivinen ryhmä vastustaa äänekkäästi tätäkin koulun seksuaalikasvatusta. Sen pelätään uhkaavan perheinstituutiota sekä johtavan erilaiseen riskikäyttäytymiseen.

Slovakiassa tarjolla on vain katolilaisessa hengessä annettavaa perhe- ja vanhemmuuskasvatusta, joka on valittavissa joko osana uskonnon- tai etiikanopetusta. Ainoa opetuksen hyväksyttävä sisältö on pidättyvyyskasvatus ja luonnollinen ehkäisy. Opetukseen osallistuvat usein papit ja nunnat.

Puolassa seksuaalikasvatuksen tai seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen on ollut hyvin vaikeaa Katolisen kirkon vastustuksen vuoksi. Koulussa käytetyt perhekasvatuksen oppikirjatkin ovat kirkon teettämiä. Lasten vanhemmilta on pyydetty kirjallinen lupa siitä, että heidän lapsensa saavat osallistua edes terveydenhoitajan, uskonnonopettajan tai papin/nunnan antamaan biologislähtöiseen perhe- ja seksuaalikasvatukseen. Maaseudulla tätä opetusta ei yleensä toteuteta. Puuttuvan ehkäisyn vuoksi maassa turvaudutaan laajasti laittomiin abortteihin.

Portugalissa on katolilaisuudesta huolimatta abortti laillinen, mutta sairaaloiden henkilökunta saattaa vastustaa sitä. Laittomia abortteja tehdään siksi edelleen. Vuonna 1999 seksuaalikasvatus säädettiin pakolliseksi. Opetukseen osallistuvat biologian, maantiedon, uskonnon ja filosofian opettajat. Koska varsinaista opetusohjelmaa ei ole tehty, opetus on jäänyt suppeaksi.

Espanjassa seksuaalikasvatuksesta ei ole tarjolla juuri mitään. Katolisella kirkolla on siihen suuri vaikutusvalta samoin kuin ehkäisyyn ja abortteihin. Seksuaalikasvatus ei ole pakollista ja se on jäänyt järjestöjen ja yksityisten instituutioiden tehtäväksi. Koulussa sitä antavat yleensä koulun ulkopuoliset asiantuntijat. Kirkko osallistuu keskusteluun tarjoamalla ainoaksi ehkäisyvaihtoehdoksi seksuaalisen pidättyvyyden. Käytännössä annettava seksuaaliopetus on ollut melko olematonta.

Entisen Neuvostoliiton vaikutuspiirissä olleista maista neljä: Bulgaria, Viro, Unkari ja Latvia, eivät raportoineet IPPF:lle katolilaisuuden tai uskonnon erityisen suuresta vaikutuksesta seksuaalikasvatuksensa järjestämiseen. Bulgariassa opetus ei ole pakollista ja se on hoidettu ehkäisyn ja tautien osalta lähinnä järjestöjen avulla. Maaseudulla seksuaaliopetusta ei ole ollut saatavilla. Virossa taas seksuaalikasvatusta on sovellettu vuodesta 1992 alkaen osana ihmisopetus oppiainetta tai sitten liitettyä biologiaan. Yhtenä painopisteenä on ollut opettaa psyko-sosiaalisista suhteista. Opetus on ollut toistaiseksi hajanaista vaihdellen suuresti koulusta toiseen.

Latviassa seksuaalikasvatus on kuulunut osaksi terveystieteiden ja sitä ovat antaneet 8. luokan oppilaille biologian ja urheilun opettajat. Opetus on keskittynyt perheisiin, perhesuunnitteluun, raskauksiin, yksilön psyko-sosiaaliseen muutokseen ja vastuullisuuteen. Keväällä 2006 opetus siirtyi osaksi sosiaalikasvatusta/-tiedettä. Sen seurauksena seksuaalikasvatuksen osuus on jäämässä hyvin vähäiseksi. Jo sitä ennen sitä ei ollut juurikaan annettu maaseudulla.

Unkarissa nuoret naiset turvautuvat yhä melko paljon aborttiin ehkäisykeinona varsinaisen ehkäisyn kovin vaatimattoman käytön vuoksi. Seksuaalikasvatus on säädetty osaksi perhekasvatusta ja se keskittyy seksuaalisuuden fysiologiseen puoleen. Kouluterveydenhoitajat ovat mukana opetuksessa. Annettu opetus on todettu riittämättömäksi.

IPPF:n raportista ovat nyt jäljellä länsimaista pohjoismaiden lisäksi Englanti, Saksa ja Hollanti. Englanti poikkeaa näistä maista siinä suhteessa, että siellä nuorten raskaudet ja abortit ovat länsimaista korkeimmalla tasolla. Ihmissuhde- ja seksuaalikasvatukseen luettava biologian osuus määriteltiin vuonna 1993 Englannissa osaksi tiedekasvatusta. Lisäksi Englannissa on ollut jonkin verran tarjolla opetusta nimellä persoonallisuus- ja terveystieteiden opetus (Personal Social and Health Education). Opetus ei ole saavuttanut suurta hyväksyntää ja sitä on vastustettu kirkon piirissä. Vanhemmilla on ollut oikeus ottaa lapsensa pois seksuaalikasvatustunneilta. Skotlannissa on ollut tarjolla vain moraalikasvatusta. Opetus on lisäksi suuresti vaihdellut maan eri puolilla.

Saksassa alueilla on suuri itsehallinto myös koulun opetuksesta päätettäessä. Vuonna 1993 seksuaalikasvatuksesta tuli pakollista, mutta sen toteutus jäi riippumaan aluehallinnon ja koulujen päätöksistä. Seksuaaliasioiden opetus liitettiin terveystieteiden opetukseen ja kansalaistaitoon. Opetuksella on ollut vahva biologinen painotus ja se on todettu riittämättömäksi. Katoliset painostusryhmät ovat tästä huolimatta pyrkineet vastustamaan seksuaalikasvatusta. Liittohallitus on tarjonnut perhesuunnittelupalveluita ja antanut ilmaiset ehkäisyvälineet alle 20-vuotiaille naisille.

Hollantia on pidetty monessa yhteydessä jopa seksuaalikasvatuksen mallimaana, koska teini-ikäisten raskaudet ja abortit ovat olleet sangen harvinaisia ja ehkäisyn käyttö hyvin yleistä. Seksuaalikasvatusta kutsutaan siellä seksuaalisuuden kehittämiseksi (Sexual Forming). Nimellä halutaan viestittää siitä, että seksuaaliasioiden opetuksessa tarvitaan oikean tiedon lisäksi vuorovaikutustaitoja ja oikeita asenteita. Tosin pakolliseksi säädettyyn opetukseen kuuluu vain biologia. Opetuksen antavat 13–14 –vuotiaille biologian opettajat ja sielunhoitajat (pastoral care). Vanhemmilla on oikeus ottaa lapsensa pois seksuaalikasvatustunneilta. Tiedossa ei ole, missä laajuudessa ja kuinka laadukkaana koulut seksuaaliopetuksen käytännössä antavat.

Pohjoismailla on seksuaalikasvatuksessa paljon yhteistä. Norjassa ei käytetä opetuskäsitettä seksuaalikasvatus vaan sen sijasta yhteiselämä- ja seksuaalikasvatus. Sitä opetetaan läpäisyperiaatteella, eli sitä ei ole omistettu erityisesti mihinkään oppiaineeseen kuten Suomessa nykyisin. Myös yhtenäinen opetusohjelma puuttuu. Seksuaalikasvatusta toteutetaan käytännössä useimmiten osana biologian opetusta. Terveystoimijat ovat osallistuneet opetukseen. (Træen, 2003.)

Norjassa opetuksen pääosa ajoittuu 10.luokalle eli noin 15-vuotiaille oppilaille. Vastassa vaiheessa oppilaat kuulevat mm. ei-toivotuista raskauksista, ehkäisystä, yhdynnöistä ja sukupuolitaudeista. Opetuksen määrä ja laatu vaihtelee paljon koulusta toiseen opettajien päättäessä itse siitä mitä opetetaan. Myös Islannissa vastaava opetussisältö tulee vasta 10.luokan oppilaille ja osana biologian ja kansalaistaidon opetusta ja vaihtelee laadultaan paljon koulusta toiseen.

Tanskassa kouluhallinto on hajautettu alueellisten viranomaisten päätettäväksi. Vuonna 1991 vahvistettiin uusi opetusohjelma terveys- ja seksuaalikasvatukselle, joka on osa ihmisen terveyttä. Koulut ja opettajat päättävät itse missä ikävaiheessa ja minkä laajuusena seksuaalikasvatus annetaan. Yleensä sitä annetaan 12–13 –vuotiaille. Seksuaaliopetus toimeenpannaan useimmiten yhdistelmänä biologian ja Tanskan kielen tunneilla ja myös kouluterveydenhoitajat tai koulun ulkopuoliset vierailijat voivat olla siinä mukana.

Ruotsi on mainittu maailmalla yleensä hyvän seksuaalikasvatuksen esimerkkimaana. Maine on perustunut paljolti siitä, että seksuaalikasvatuksesta tuli Ruotsissa pakollista jo vuonna 1956. Tämä on jättänyt varjoonsa sen historiallisen taustan, että Ruotsissa, toisin kuin Suomessa, oli vuosina 1910–1938 voimassa laki, joka kielsi ehkäisy tiedon levittämisen. Ruotsin pakollisen seksuaalikasvatuksen sisältönä oli käytännössä vielä 1960-luvulla se, että nuoria varoitettiin kaikesta: yhdynnöistä, tautitartunnoista, ei-toivotuista raskauksista ja ehkäisyvälineiden epäluotettavuudesta. Erityisesti tyttöjä varoitettiin pojista. (Lennerhed, 1995.)

Ruotsalainen seksuaalikasvatus on kokenut useita eri vaiheita 1960-luvun jälkeen. 1970-luvulla hallituksen raportissa painotettiin tarvetta käsitellä seksuaalisuutta positiivisena asiana ja nuorten oman vastuunoton tukemista. 1980-luvulla keskeinen painotus vaihtui HIV:n ja sukupuolitautilien ehkäisyksi. 1990-luvulla esiin nostettiin sukupuolten tasa-arvo ja seksistisen kielen ja seksuaalisen väkivallan ehkäisy. (Sydsjö et al., 2006.)

Vuonna 1999 Ruotsin opetushallitus päätyi esittämään opetuksen painotuksen siirtämistä seksuaalisuuden positiivisiin ja rohkaiseviin näkökulmiin. Oletuksena oli, että

tällä tavoin saavutetaan parempia ehkäisyvaikutuksiin seksuaaliasioihin liittyvissä ongelmissa.

Ruotsissa sekä abortit että klamydiatartunnat olivat lisääntyneet vuoden 1996 jälkeen (Sydsjö et al., 2006). Klamydia oli Ruotsissa vuonna 2002 korkeimmalla tasolla sitten vuoden 1990 (Larsson et al., 2006).

Ruotsissa on viime vuosina käytetty käsitettä seksuaali- ja yhteiselämäkasvatus. Se on vaihdellut siellä suuresti, eikä ainoastaan koulujen välillä, vaan myös jokaisen koulun sisällä. Opetusta ei koordinoita, siitä puuttuvat yleensä koulukohtaiset tavoitteet ja suunnitelmat, eikä sitä dokumentoida kouluissa. Opetuksen muodollinen vastuu on rehtorilla. Oppilaiden mahdollisuus tietojen saantiin on ollut hyvin vaihteleva. Puolet Ruotsin peruskouluista on toteuttanut opetuksen 8. luokalla biologian yhteydessä ja osa siitä on yhdistetty terveystietämisen- ja ihmisoikeuskasvatukseen. Opetuksen painopiste on ollut fysiologiassa ja biologiassa ja vähemmässä määrin sukupuoli-identiteetissä ja tyttöjen ja poikien vuorovaikutuksessa. Opetus on arvioitu hajanaiseksi, mutta muutoin laadukkaaksi. (Nilsson & Sandström, 2000.)